

Otok Vis neosvojiva tvrđava

U borbi zavojevača za prevlast na Jadranu otok Vis, taj »ključ Jadrana«, imao je strateški značaj. On je došao do naročito izražaja u toku drugog svjetskog rata. Njegova istaknuta uloga posebno je izražena početkom juna 1944. godine. Tada Vis postaje sjedište Vrhovnog štaba i Nacionalnog komiteta. Naime, nakon neuspjelog njemačkog desanta na Drvar, drug Tito sa suradnicima dolazi na Vis. Na tom otoku bio je omogućen rad najvišeg vojnog i političkog rukovodstva Jugoslavije. Bilo je to veoma važno za jačanje ugleda nove Jugoslavije u svijetu i za učvršćenje njenih pozicija na međunarodnom planu, kao i za dalji razmah oslobodilačke borbe i revolucije, njenu što bržu i potpuniju pobjedu. Iz tih je razloga CK KPJ raspravljao o prelasku na Vis još prije desanta na Drvar. Drug Tito o tome kaže:

»... međunarodni događaji razvijali su se tako da je trebalo da vrhovno predstavništvo naroda, Prezidium i Nacionalni komitet, kao i Vrhovni štab, nađu takvo sjedište gdje će moći nesmetano da vrše svoju funkciju«.

I dalje:

»Odlazak na otok Vis naših rukovodećih organa imao je značaj naročito zbog toga što se rat primicao kraju, i što je bio poduzet čitav niz mjera u pogledu učvršćivanja pozicija nove Jugoslavije, koja se radala u procesu oslobodilačke borbe«.

Njemački dokumenti iz drugog svjetskog rata svjedoče o tome **ZAŠTO JE HITLER ODUSTAO OD DESANTA NA VIS**, kojeg su branile snage Mornarice NOVJ, s stratejsko-političkom značaju ovog otoka i o njegovoj neosvojivosti.

Na osnovu obavještajnih podataka, Nijemci početkom januara 1944. godine, pridaju sve veći značaj otoku Visu. Da bi ispitali raspored i jačinu snaga NOVJ na ovom otoku, povremeno noću vrše torpednim čamcima izviđanje luke Vis i Komiže.

Odakle toliki interes Nijemaca za otok Vis? Oni su, naime, u svom naletu na Primorje i Dalmaciju u toku VI ofanzive izgubili mnogo dragocjena vremena, a da nisu postigli cilj: da postanu gospodari naše obale i mora, koje su oslobodile snage NOVJ, nakon kapitulacije Italije. Nijemci su svoje snage angažirali za osvajanje Mljeta, Šolte, Brača i Hvara. Prošlo je više od mjesec dana kako su osvojili Korčulu, a na Jadranu nije osvojena ključna pozicija. Ta su dva pitanja počela brinuti njemačke komandante. Postepeno su nekako uspijevali da odgovore samo na prvo pitanje, dok im je drugo zauvijek ostalo nejasno.

Šest njemačkih zaključaka o Visu

Štab Druge oklopne armije, nakon zauzimanja otoka Hvara (januara 1944) pokreće svojim opširnim razmatranjem problem otoka Visa. Gledište ove njemačke komande precizirano je u šest zaključaka:

»1. Posjedanjem otoka Hvara oslobođen je put za snabdijevanje pravca Dubrovnik — Kotor, koliko je to snagama kopnene vojske bilo moguće; time su stvoreni preduslovi koje je Mornarica tražila od kopnene vojske, da bi mogla vršiti plansko snabdijevanje na obali.

2. Druga oklopna armija smatra, što skorije zauzimanje i neutraliziranje Visa, veoma poželjnim, kako bi

iskoristio kao pomorsko uporište za našu obalsku obranu. Zbog veoma izloženog polažaja otoka Visa morat će se za njegovu obranu protiv savezničkog iskrcavanja predvidjeti posade od najmanje jednog pojačanog bataljona i tri dalekometne obalske baterije...

3. Preduslovi za napad na Vis danas su još nepromijenjeni, a sastoje se u slijedećem:

— Dovoljne snage osiguranja, koje bi neutralizirale djelovanje neprijateljskih razarača i torpednih čamaca protiv desantnih trupa;

— dovoljno jaka brodska artiljerija za podršku našeg iskrcavanja, a protiv obalske obrane;

— Brodska protuavionska artiljerija za obranu naših desantnih trupa od neprijateljskih zračnih napada;

— Dovoljan, i u pomoračkom pogledu siguran ukreni prostor (za dva ojačana bataljona), da bi se moglo pri lošem vremenu, osigurati nesmetano prevoženje desantnih trupa s Korčule i Hvara;

— Dovoljna jaka lovačka zaštita za angažiranje jednog bataljona padobranaca i za zaštitu iskrcavanja dva bataljona, kao i učešće borbenih snaga zrakoplovstva, namijenjenih za savlađivanje pojedinačnih otpornih tačaka na otoku.

4. Ukoliko ovi preduslovi za napad na Vis od strane Ratne mornarice i Zrakoplovstva kako izgleda, u velikoj mjeri još ne mogu biti ispunjeni, mora se računati s visokim vlastitim gubicima, koji mogu biti pravdani jedino ako Ratna mornarica ima raspoloživa sredstva da smjesta preuzme Vis, kao pomorsko uporište i da ga za tu svrhu uredi. Ukoliko Ratna mornarica nije za to sposobna, Druga oklopna armija namjerava, ali samo pod uslovom dovoljne podrške od strane Ratne mornarice i Zrakoplovstva, da privremeno uzme u ruke otok Vis jakim poduhvatom komandosa, koji treba da razore tamošnja lučka postrojenja, otok naširoko miniraju i spriječe da se muško stanovništvo evakuira i nakon toga napusti otok.

5. Angažiranje jednog bataljona padobranaca za osvajanje Visa treba da omogući uspjeh time što bi oni narušili vjerovatno jaku obalsku obranu. Mogućnosti za iskakanje postoje. Dovoljna lovačka zaštita protiv vjerovatno jakih savezničkih lovačkih i udarnih snaga može biti osigurana za duže vrijeme.

6. Druga oklopna armija moli za obavještenje u kojoj mjeri i do kog vremena mogu od strane Ratne mornarice i Zrakoplovstva biti ispunjeni potrebni preduslovi za napad na Vis. Komandant jugoistoka bit će zamoljen za obavještenje da li za napad na Vis može biti stavljen na raspolaganje jedan bataljon padobranaca«.

Ovaj njemački dokument ističe ulogu i značaj Visa, ali ukazuje i na to da visoki njemački štab nepotpuno sagledava njegovu operativno-stratejsku ulogu i da u vezi s takvom procjenom donosi i neadekvatne zaključke i mjere, što će u dinamici ratnih zbivanja biti od presudnog značaja.

Opasna igra s vremenom

Nijemci su počeli pripreme za zauzimanje i neutraliziranje otoka Visa. Od 23. januara njemačka izviđač-

ka avijacija sistematski izviđa položaje snaga NOVJ na otoku. Prikupljaju se snage i sredstva za izvršenje desanta. Početkom februara održava se u Mostaru savjetovanje predstavnika 118. lovačke divizije, 750. puka, pomorskog komandanta za Dalmaciju i načelnika operativnog odeljenja 5. SS korpusa. Tom je prilikom izvršeno i operativno planiranje desanta na Vis, snaga u jačini od dvije tisuće ljudi. Precizirano je da se pomorski desant na otok Vis izvrši 21. februara 1944. godine.

Ali toga dana, umjesto iskrcavanja na otok Vis, dolazi od novog sastanka u Vrnjačkoj Banji. O čemu se radilo? Odbrana Visa rapidno je jačala. »Stalno jačanje neprijateljskih snaga na Visu u posljednjim tjednima, kao i poboljšanje obrambenih postrojenja zahtijevaju pojačanje desantnih trupa...« I dalje, tvrdi se u stavovima Štaba Druge oklopne divizije: »Na osnovu sadašnje jačine snaga Mornarice i Zrakoplovstva poduhvat ne može biti izveden u ovom mjesečnom periodu...

Određen je novi rok za izvršenje pomorskog desanta: 10. april. Toga dana njemačka mornarica na Jadranu nije bila u stanju da stavi na raspolaganje potreban broj sredstava i snaga. Operacija je ponovo odložena i to za početak maja. Nijemci su, prema tome, izgubili četiri mjeseca, a da ništa nisu uradili. U međuvremenu otok Vis postao je prava neosvojiva tvrđava NOVJ na Jadranu. Te su okolnosti ozbiljno zabrinule i Hitlerov glavni stan.

Odluke u Hitlerovom glavnom stanu

Problem otoka Visa konačno je stavljen i na dnevni red jedne od konferencija komandanta njemačke mornarice admirala Karla Dönitza u Hitlerovom glavnom stanu. Evo šta su tom prilikom, 12. aprila 1944. godine, o pomorskom desantu na otok Vis rekli najviši rukovodioci nacističkog ratnog stroja s Hitlerom na čelu.

»General Jodl obavještava Firera da je zauzimanje Visa čisto mornarička stvar. O tom pitanju mornarica ima svoje gledište, a suhozemna vojska i zrakoplovstvo imaju svoje. Oni smatraju da je mornarica suviše slaba da zauzme otok Vis. Pored toga, pitanje je da li se isplati žrtvovati za Vis tolike skupocjene snage, kad je pitanje da li ćemo biti u stanju da ga snabdijevamo i održimo poslije zauzimanja. Ometanje njemačkog obalskog saobraćaja ne može se prekinuti zauzimanjem Visa, jer su aerodromi Foggie i baze na južnoj obali Italije, kojima raspolažu Englezi, suviše blizu.

Komandant Mornarice naglašava da je otok Vis vrlo osjetljiva tačka na dalmatinskoj obali. Infiltracija neprijateljskih trupa i naoružanja lakša je preko Visa nego pravo preko Jadrana iz Italije. Iz tih razloga važno je zauzeti Vis. Naši gubici u transportnim brodovima prouzrokovani su uglavnom djelovanjem neprijateljske avijacije, koja napada naše brodove, čak i za vrijeme njihova boravka u lukama. Pomorske snage bit će razumljivo nedovoljne da potpuno osiguraju operaciju, naročito u slučaju napada razarača. Iznađenje je jedno od najvažnijih faktora u toj operaciji, te bi približavanje otoku trebalo dobro maskirati. Pored toga, komandant smatra, da je za desant na Vis neophodna podrška vlastitog zrakoplovstva.

Göring je protiv te operacija. Prvo, on tvrdi, razarači su suviše velika opasnost, a zatim britanska avijacija iz Foggie, koja će se pojaviti za vrijeme iskrcavanja, uništiti će sve naše snage.

General Jodl kaže, da on i suhozemna vojska smatraju da je rizik suviše velik.

Hitler nastoji da postigne suglasnost s komandantom mornarice. On skreće pažnju na činjenicu da Englezi grade aerodrom na Visu, čime se napadi na njihove komunikacije biti još lakši. S druge strane, on je saglasan s načelnikom Vrhovne komande oružanih snaga, da postoji velika opasnost od neprijateljske avijacije i vjerojatnih napada razarača, protiv kojih su njihove stare torpedne jedinice nemoćne.

Komandant Mornarice smatra da ta operacija može da uspije u povoljnim meteorološkim uslovima i za vrijeme mrklih noći. Od naročite je važnosti da se ostvari mogućnost snabdijevanja otoka poslije zauzimanja.

Hitler smatra da je snabdijevanje moguće ako je potrebno i podmornicama. Odluka o zauzimanju Visa donijet će se po povratku oficira, kojeg je poslala Vrhovna komanda oružanih snaga da ispita navedena pitanja.

Opći utisak: Firer je sklon da se saglasi s komandantom Mornarice, ali je slijedećeg mišljenja: ako je suhozemna vojska protiv te operacije, i ako se ne postigne zajedničko mišljenje (o neophodnosti operacije), tada je sve uzalud.«

Očito izlaza nije bilo. Zaključci ove Konferencije u stvari znače definitivno odustajanje od napada na otok Vis.

Gdje leže uzroci neuspjeha?

Njemačkoj Vrhovnoj komandi trebalo je i suviše mnogo vremena da uoči operativno strategijski značaj otoka Visa i da tako odgovori na prvo postavljeno pitanje: gdje je jedna od ključnih pozicija na Jadranu? Odgovor je nađen suviše kasno. U januaru još nije bila donesena definitivna odluka od strane Vrhovne komande NOVJ da se uporno brani otok Vis. Jedinice NOV na otoku bile su tada po broju i naoružanju nedovoljne za obranu. Saveznici u to vrijeme još nisu pokazali dovoljno interesa za Vis. Nijemci su, prema tome, polovinom januara 1944. godine imali realnije izgleda na uspjeh. Svi kasniji termini bili su za njih sve nepovoljniji.

Vrhovni komandant drug Tito 20. januara donosi odluku da se Vis odlučno brani. Depešom, od 20. januara 1944. godine, Vrhovni štab naređuje Mornarici NOVJ:

»... odobravamo tri brigade za odbranu Visa. Utvrdite ostrvo. Postavite prepreke i mine. Tražite pomoć od Saveznika u artiljeriji, tenkovima i protivavionskim sredstvima. Uspostavite vezu sa Saveznicima, da vas u najodlučnijim momentima odbrane, pomognu avijacijom i mornaricom, a u slučaju nužde evakuisati.«

Ovaj otok ubrzo postaje glavna baza Mornarice NOVJ.

Šta je, međutim, s odgovorom na pitanje: U čemu se sastojala ključna pozicija otoka Visa? Na to pitanje Nijemci nikada nisu znali, ni mogli da nađu pravi odgovor. Pored vojno-geografskog faktora posebnu osobinu ovoj isturenoj tvrđavi na našem Jadranu dali su svi objektivni i subjektivni faktori karakteristični za našu oslobodilačku borbu i revoluciju u cjelini. U tome svakako vanredna zasluga pripada hrabrim i patriotski raspoloženim radnicima, seljacima i ribarima, pomorcima ovog otoka i Dalmacije. Vrijeme je to kad naši narodi na Jadranu raspolažu solidno organiziranom silom na moru — svojom Mornaricom NOVJ izraslom nakon dalekosežnih odluka druga Tita 1942. godine, kada je u Podgori počeo djelovati Prvi mornarički odred. Sjedište te Mornarice i njena glavna baza nalazilo se upravo na Visu.